

Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

katedra výtvarné výchovy

Cesty, kameny, rozcestníky

(cyklus fotografií a kreseb)

vedoucí diplomové práce: Doc. ak. mal. Jiří Kornatovský

konzultant - ka: Akad. sochař Roeselová Věra

zpracovala: Martina Páleníková

březen 2007

PÁLENÍKOVÁ Martina

CESTY, KAMENY, ROZCESTNÍKY (cyklus fotografií a kreseb)

Snaha o konečné uchopení tématu spojená s fascinací především kameny hraničními, ale také smírčími; doplněno zájmem o mezníky, milníky a rozcestníky. Záměrem je naznačit východiska pro modelový projekt a celistvé zpracování konceptu „kámen“.

Ve výtvarné části – jde o cyklus deseti kreseb (cca 63×92 cm) doplněný fotografiemi (čtyři soubory po šesti).

ved. dipl. práce: Doc. ak. mal. Jiří Kornatovský

ROADS, STONES, SIGNPOSTS (cycle of photographs and drawings)

An attempt at the definite grasp of the theme connected with the fascination for stones, above all the frontier stones as well as for the conciliation stones, completed with the interest in boundary stones, milestones and signposts. The purpose is to suggest the starting points in a model project and the complete arrangement of the draft "stone".

The visual part concerns the cycle of ten drawings (about 63 x 92 cm) supplemented with photographs (4 files at 6 photographs each).

tutor: Doc. ak. mal. Jiří Kornatovský

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Praha 12. března 2007

Martina Páleníková

Děkuji všem, kteří mi svými radami pomohli vytvořit tuto diplomovou práci:

Doc. ak. mal. Jiřímu Kornatovskému za vedení své diplomové práce, za odborné konzultace

RNDr. Zdeňku Gábovi a v neposlední řadě paní učitelce výtvarné dílny ze ZUŠ Mohelnice

Vendule Johnové.

Nebel

Na konci cesty smírčí je kříž,

Černá ves, brázdy polí.

Pařád noci spíná sestřičku smrtnou.

V rozpité hospodě jde maso pravdy od kosti lživé,

kvéry zpovědí.

Na konci cesty smíříš se, Josefe,

uvidíš.

Stínku viny na levém palci léta, u dveří

zaklepeš, otce v podpaží. Nevzkřikne, nezakleje,

matka jen ostře vdechne síru šnapsu.

Radek Fridrich, sbírka „Erzherz“

1. ÚVOD	9
2. A KAMENY PROMLOUVAJÍ... ..	11
2.1. HRANIČNÍ KAMENY.....	11
V kronice obce Kadova se píše:.....	17
Fajrmón.....	18
Smírčí kameny	21
3. VÝCHODISKA PRO PROJEKT	24
3.1. SMYSLOVÉ KONTAKTY - POZNÁVÁNÍ.....	25
3.2. POVĚSTI, ZKAZKY, POHÁDKY.....	26
Létající Čestmír.....	28
Dokreslovačka.....	29
3.3. TAJEMSTVÍ, ASTROLOGIE, ESOTERIKA.....	30
3.4. HRY V PŘÍRODĚ	30
Obrazy z přírodnin - kresba v prostoru	32
Tvorba objektu 2004.....	35
3.5. PUTOVÁNÍ, HRANICE, CESTY – INSPIROVÁNO ROVNĚŽ HRANIČNÍMI KAMENY.....	37
„Po leštěnske“ (jak se tenkrát bócalo).....	39
Šachy (herní kameny).....	40
4. VÝTVARNÉ UMĚNÍ.....	41
Výtvarné akce v přírodě	41
Chůze jako součást body- artových aktivit	43
Sochy, plastiky.....	45

5. VLASTNÍ TVORBA	46
5.1. KRESBY.....	47
5.2. K FOTOGRAFIÍM.....	52
Jak je vidím já ... (1/1-6) Jak se na ně dívám... (2/1-6).....	54
Jak je viděli jiní ... (3/1-6) Cesty (4/1-6).....	55
6. ZÁVĚR:	56

1. ÚVOD

Ta, co usiluje o výraz - CESTA (jen ta moje) – Jaký má charakter a cíl?

Možná odpověď (?)= fascinace a konečné uchopení tématu...

Proč?

...nejen samo prázdné pozorování jest, ale i směsice otázek vstupujících do vědomí, na které neznám odpovědi a jež hltavě pochtívají být zodpovězeny!

...DOTÝKALA JSEM SE KAMENE, TOUŽILA POROZUMĚT...

...Viděla jsem odehrát se příběh odvážné šenkýřovic Madly, místními lidmi vyprávěný, její cestu na noční hřbitov, cítila to odhodlání i strach, slyšela útržky rozhovorů mladých chasníků v hospodě, kteří ji k odvážné cestě popíchli, její nešťastnou smrt i výčitky svědomí šesti chlapců, jímž se úlevy dostalo až vytesáním a usazením kamene pokání do hřbitovní zdi... Fantazie vykreslovala scény dávného příběhu rychlostí proudu rozbouřené řeky, já tou řekou proplouvala, narážela smysly na nová vzplanutí vizuálních obrazů a pokoušela se nalézt v nich onen uspokojujivý zážitek něčeho nevšedního...

Kde se to najednou vzalo? Vždyť tu smírčí kříž v Polici i ty další kameny, které jsem pro sebe objevovala, stojí zde, na čase zdá se nezávisle, byly pořád. A právě polický kámen, kámen za Madlu, odstartoval mé putování za „těmi dalšími“- nejen smírčími, ale postupně se vynořujícími kameny hraničními, mezníky, milníky, rozcestníky ...

Vlastně cesty se stávaly cílem, nechaly se prožívat. Chůze mne vedla k rozšíření zkušenosti, uměřeně uspokojovala všechny smysly, konejšila... Naopak kamenné monolity zneklidňovali svou urputnou mlčenlivostí, zabraňující mi se zmocnit pochopením i porozuměním zcela skutečnosti ...

„Dej drakovi jméno a zkontrol si ho,“ toto čínské přísloví zmiňuje Jan Slavík ve své knize *Umění zážitku, zážitek umění*, když hovoří o situačních typech. Myslím, že pro mne byla setkání hlavně s kameny hraničními a smírčími takovými draky „které je třeba pojmenovat a vyprávět o nich, aby mohli být zkroceni“. Nenašla jsem lepší příměr... „Člověk totiž nepotřebuje dávat jména tomu, čeho si v životě nevšímá, co je mu naprosto lhostejné. Naopak usilovně hledá jména pro to, co na něj působí, co se v jeho životě opakovaně vrací a prosazuje do ohniska jeho pozornosti. Čím tajemnější a nevypočitatelnější je drak našich setkání, tím víc úsilí vrháme do pokusů zkontrolovat ho a vyrovnat se mu všemi svými silami.“ (*Jan Slavík, Umění zážitku, zážitek umění*)

Typy kamenů, které v této práci zmiňuji:

- **Hraniční kameny** – vytyčují hranice panství i zemí
- **Smírčí kameny** - kameny pokání (jedna z teorií opírající se o existenci smírčích smluv)
- **Milníky** - rozcestník, vzdálenosti udávány v poštovních mílích (1 míle = 7,586 km)
- **Rozcestníky**
- **Mezníky** – dělily hranice pole

- **Patníky** - jednoduché kameny, max. s číslem (těmito se vůbec nezaobírám, ale pokud hledáte kameny „u cesty“, tak na ně vlastně velmi často „cestou“ narazíte)

2. A KAMENY PROMLOUVAJÍ...

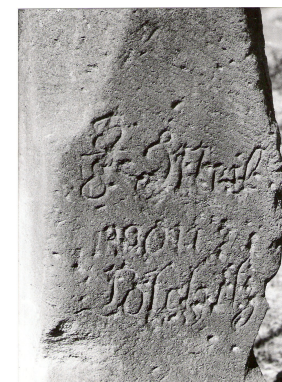
Vlastním cílem této práce není, ani původním záměrem nikdy nebylo úplné zmapování zachovalých kamenů v kraji. To by jistě vyžadovalo několikaleté vlastivědné bádání inventárního charakteru – především u kamenů hraničních. Chci poukázat na rozmanitost všech kamenů jež během putování krajinou můžete potkat, podtrhnout chladnou krásu a svým prožitkem vlastně upozornit, vědouc vyprávět.

2.1. HRANIČNÍ KAMENY

Zadání této diplomové práce zní KAMENY, CESTY, ROZCESTNÍKY. Vše začalo, jak jsem již uvedla, pouhou fascinací nad kameny smírčími, ale velmi záhy jsem odhalila, že již bylo objasněno a sepsáno mnoho i mnohé nad minulostí těchto již ne tolik záhadných křížů. Proto jsem svou pozornost obrátila nepatrně jiným směrem, ke kamenným objektům, ne-li většího alespoň stejného půvabu, jež nejsou středem badatelského zájmu a vlastně ani tolik populární.

*Obr. 1 Rozcestník –
Chroustovice u Luže*

*Obr. 2 Kresba milníku v
Lišnici*

*Obr. 3 Milník v Lišnici
(detail), 7/8 Meil von
Loschitz (7/8 mile do
Loštice)*

Prvotním impulsem bylo prozkoumat dva pověstné a unikátní milníky z Lišnice a rozcestník u Chroustovic (o kterých jsem přibližně věděla kde jsou, že vůbec jsou, ale v pravdě jsem se u nich nikdy nepozastavila). Jela jsem si je prohlédnout s úmyslem, zda-li půjde zaměřit se pouze na kameny tohoto typu, je-li téma nosné a je-li možno přiblížit tuto tematiku i dětem. A už při první cestě, hledajíc milník, jsem byla mylně odkázána postarším lišnickým pantátou ke kameni, nově zasazeného v nízké zídce, tvořící soukromý vjezd do dvorku jednoho menšího domku. Spatřila jsem svůj první (první, kterého jsem si opravdu všimla) hraniční kámen nevýrazného vzhledu, označený pouze nezřetelnými písmeny a čísly. Hned zpočátku jsem se pevně rozhodla, že žádný „hraničák“ nebude patřit mezi ty „pozoruhodné“ kameny, kterými se budu zabývat. „Protože jsou příliš nezajímavé...“ Ale až další a další poznání jedinci, tvořící rozhraní panství, probouzeli více mou zvědavost a daly mi pozapomenout na původní přesvědčení, nechat se uchvátit zejména rozcestníky. A tak se stalo, že nejzajímavějšími rozcestími se staly např. hranice tří panství a nejkrásnějšími kameny, o nichž jsem zápaem a zvědavostí sesbírala značně informací, právě ty mnou zprvu přehlížené – nikým nechráněné – kameny hraniční.

Obr. 4 Mezník z krupníku, (25×20×8) Vernířovice, foto J. Mašek

Obr. 5 Hraniční kámen Harrachů z cesty Hvězda – Bílé Kameny, letopočet 1740

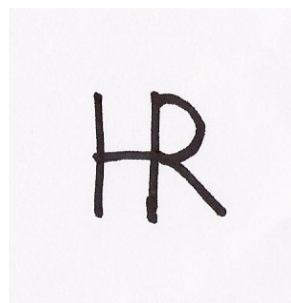
Obr. 6 Hvězda – hraniční kámen se Šumperským erbem

A právě **půvab** hraničních kamenů je pro mne nyní jedinečný a neopakovatelný ať již mluvím o drobných meznících, nebo o hrubě otesaném monolitu značeném pouze iniciálami panství, o kamenech navrch pyšně nesoucí erb, či jejich zcela obdivuhodných podobách jež vymezují hranice zemí, často trojbokých i s kolorovanými reliéfy.

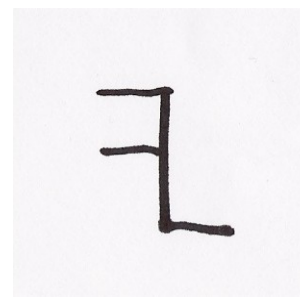
Vábení těchto dávných strážců hranic je zcela odlišného rázu, než vábení tolik populárních smírčích křížů. Rovněž vyvolává otázky, topící se v moři mého nevědomí, ale jako odpověď neočekávám, pro kameny smírčí tolik typický, příběh s tragickým koncem (když i ty by se jistě v pozadí událostí, týkajících se hranic a sporů kolem nich, daly snadno vysledovat), nýbrž očekávám souhrn faktů odpovídajících na mnou vyslovené otázky: „kdo, kdy a vlastně kudy?“

Odpovědi mi poskytlo studium historie šlechtických rodů – držav a vlastnictví jednotlivých panství, měst, městeček a vesnic. Vlastní mapování majetkové struktury, především na Šumperku v 16. až 18. století, mě přivedlo vždy o kousek blíž k rozluštění nic neříkajících iniciál vyrytých v zapomenutých mlčících pomníčcích zašlých území feudálů.

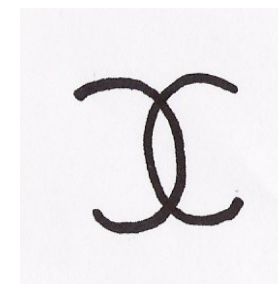
Pokud bych měla přiblížit situaci a podobu Šumperska v době vzniku těchto kamenných památek asi bych ponejprv uvedla,

Obr. 7 Spojená písmena „HR“, Herrschaft Harrach – panství Harrachů

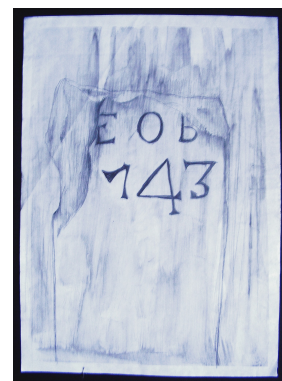
Obr. 8 „FL“ – Fürstentum Liechtenstein – knížectví Liechtensteinů

Obr. 9 „cc“ – Řád německých rytířů

že na konci 16.st. (1575) zde existují jen 3 města (Šumperk, Mohelnice a Zábřeh), 10 městeček, vesnic 174 a sídlišť 187.

Za nejstarší městečko je považován Šilperk (dnes Štíty), dále Staré Město, Úsov (poprvé městečkem již 1344) a Loštice (od roku 1353). Další městečka jsou Frankštát (dnes Nový Malín), Hoštejn, Líšnice, Brníčko, Kolštejn (dnes Branná) a Mírov. Šumpersko bylo již od 13. st. územím z větší části převážně zeměpanským (více než jiné oblasti), ale později zde měla nejvíce majetku vyšší šlechta (rozhodně v 16. st. a později). Mezi nejvýznamnější ze zástupců vyšší šlechty na tomto území lze považovat rod Liechtensteinů, Žerotínů, Boskoviců, Harrachové (vlastnily panství Janovice), u šlechty nižší lze zmínit na Zábřežsku historicky velmi významné Tunkly. Také většina hraničních kamenů jejichž fotografie přikládám (obr. 5, 6, 12, 13) vytyčovala hranice panství výše zmíněných rodů; toto přesvědčení jsem si později ověřila listinami ze Zemského archivu Olomouc (př. obr. 14,15,16) . Samozřejmě problematika osídlení, držav a vlastnictví majetků šlechty je poměrně bohatší a složitější. Fakta, která uvádím jsou vztažena do doby a vzniku hraničních kamenů, ke kterým se velká část této práce vztahuje. Zmínila bych i kvantitativně enormní feudální držbu olomouckého biskupství (obr.10,11). Namnoze se uvádí, že v Čechách a na Moravě náležela církvi asi třetina

Obr. 10 Kresba hraničního kamene biskupství olomouckého – Zvole

Obr. 11 Detail kresby hraničního kamene biskupství olomouckého

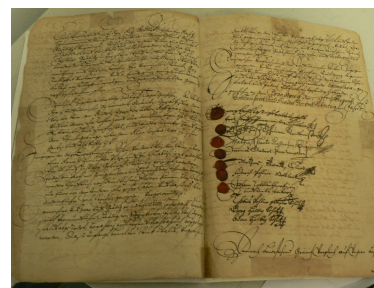

Obr. 12 Hraniční kámen Žerotínů – na Hvězdě

Obr. 13 Hraniční kámen Žerotínů – u Bílých kamenů (u Skřítku)

feudálního vlastnictví (někde se mluví téměř o polovině).

Poddanské obyvatelstvo bylo již na první pohled výrazně majetkově a sociálně diferencováno a můžeme je v zásadě rozdělit do dvou základních skupin: osedlí (zemědělci a samostatní venkovští řemeslníci) a neosedlí (tj. bezzemci a venkovská chudina). Za osedlé obyvatelstvo byly považováni všichni poddaní držící jakoukoliv usedlost zatíženou urbaniálními platy a povinnostmi. Její součástí byla zpravidla i určitá výměra orné či neorné zemědělské půdy a k ní příslušející nemovitost (chalupa, řemeslnická dílna, mlýn, apod.). Sociální podskupině osedlého obyvatelstva dominovala vrstva rychtářů, kteří mohli být poddaní, ale i svobodní. Většinou rychtářem ustanoven některý z tamějších sedláků a kromě orné půdy dostávali rychtáři od vrchnosti k používání ještě klučeniny, pustiny a louky. Svobodní, nebo-li výsadní rychtáři se vyskytovali v převážně kolonizačních oblastech, (tam, kde probíhalo osídlování dosud neobydlených oblastí - hlavně Jesenicko - povětšinou hustě zalesněno – spojeno s klučením (kácením) lesů pro zakládání a rozšiřování vesnic a polí), ke kterým patřilo např. i území velkosinského panství.

Obr. 14 Dokument z r. 1683 jednající o zhotovení hraničních kamenů se znaky pro vyznačení hranic mezi panstvími Bruntál, Rabštejn a Vízemberk (Loučná)

Obr. 15, 16 Závěr ujednání popisující hranice mezi panstvími s pečeti jednotlivých zástupců

K nejvyšší a
nejzámožnější vrstvě

Obr. 17 Úvodní strana k dokumentu jež uvádí popisy hranic mezi panstvími Rabštejn - Harrachové a Vízemberk

osedlých patřily také mlynáři, bohatí sedláci a lze připojit i vrchnostenské hajné - těm feudálové svěřovaly dozor nad panskými lesy, měly bránit ostatním poddaným v pytláčení, nedovolenému mýcení a pasení dobytka. Hajní prodávali dříví a vybírali poplatky za pastvu.

Naprostý nedostatek zpráv v tomto období je typický pro druhou základní skupinu venkovského obyvatelstva, kterou označujeme termínem neosedlí. Počítáme k nim podruhy, vrchnostenskou čeleď a ostatní venkovskou chudinu.

(zdrojem informací jsou urbáře a gruntovní knihy, dále díla Březinova a soupisy velkostatků)

Základními vrstvami osedlého obyvatelstva, které hospodařilo na zemědělské půdě byly sedláci a zahradníci. Zahradníci, obhospodařující svá malá políčka a zahrady, časem se stále více orientovali na řemeslnou výrobu. Největší procento orné i neorné půdy drželi sedláci, pro které bylo zemědělství hlavním zdrojem obživy. (Velikosti selských usedlostí = výměry poddanských gruntů jsou uváděny výhradně v prutech, které se dále dělily na čtvrtiny a osminy. Velké rozdíly ve velikostech – od ½ prutu až po 12 prutů. 12 prutů je rovno lánu.)

Obr.18 K některým kamenům, se váže zkazka, že s nimi není radno hýbat. Kdo by takový kámen vyvalil nebo přemístil, často brzy zemře. Kreslíř Michal Pustay vtělil podobný příběh do tohoto obrázku

Příkládám dvě pověsti jež pěkně ilustrují obvyklé tahanice nenasytných sedláků o hranice sousedících pozemků, úmyslné přesazování hraničních mezníků a dokonce i paktování s čerty, s cílem obohatit se na úkor sousedního sedláka.

V kronice obce Kadova se píše:

U farského pole ve vršku řečeném Hendrichovým, spatřuje se balvan žulový, nazývaný Viklan(obr. 18). Obsah jeho obnáší 10,893 metrů krychlových a jeho váha jest 249 centů metrických. Kámen ten spočívá prostředkem svým na výběžku ze země vystupující skály, a sice tak, že se s ním dosti lehce pohybovati dá, ale shoditi se nemůže.

Podle vyprávění místní pověsti jde o část z nepoměrně většího kusu skály, s nímž po obloze spěchal čert od Brd jihozápadním směrem ke vsi Slatina.

Podle této pověsti žili kdysi dávno ve Slatině dva bohatí, ale jak už to u mnohých bohatců bývá, také lakomí sedláci. Naneštěstí sousedili jedním pozemkem a hranice polí byla také příčinou jejich neustálých svárů. Hádali se a hádali, až jeden z nich se rozhodl, že v noci vykope kamenný mezník. Co vymyslel, to také potajmu udělal. Přenesl mezník o pár kroků dál do sousedova pozemku.

Hned ráno však nastala vřava. Druhý sedlák si změny všiml a začal křičet, že byl okraden o svou půdu. Nerozpakoval se, mezník vykopal a přenesl jej naopak do sousedova pole. Ráno přišel první sedlák, mezník opět vykopal a vše se opakovalo...

Nakonec se jedné noci u mezníku nečekaně setkali oba sedláci. Bili se, tloukli do sebe pěstmi i holemi, krev z nich

Obr. 19 Viklan u Kadova, Karel Liebscher (1851 - 1943), rytina z knihy Blatensko a Březnicko z roku 1915.

jen stříkala.

Jeden z nich pak přišel na vsutku ďábelský nápad - zavolal na pomoc čerta a slíbil, že mu dá svou duši, jen když mu vůči nenáviděnému sousedovi pomůže. Škemral, aby čert zasadil mezník do sousedova pole tak hluboko a pevně, že už nepůjde žádnou silou vykopat a vyzvednout, a nádavkem aby mu pole ještě poházel velkými kameny.

Je jasné, že takové škodolibé a zlé přání se čertovi náramně líbilo, navíc když měl ještě za jeho splnění získat slíbenou lidskou duši. Nelenil, vydal se do Brd, kde odlomil kus skály. Spěchal vzduchem ke Slatině, ale u Kadova se mu jeden kus skály rozlomil a díl spadl dolů na zem... To je dnešní viklan. Ostatní kameny stačil ještě rozházet po poli a zmizel.

Ráno našli lidé zlého sedláka bez života, jak ztuhlýma rukama objímá kamenný mezník, pro který jeho duše navždy propadla peklu.

(Toufar, P. *Magická místa Čech a Moravy II*)

Fajrmón

Na severní Moravě odedávna žili pohromadě Češi a Němci. Těsné sousedství obou národností způsobilo, že v řeči českých obyvatelů severní Moravy bývalo slyšet dost zkomolených německých slov, jako je třeba "fajrmón" - ohnivý muž.

Ve fajrmóny se podle vyprávění starých pamětníků měnili po smrti nepoctiví lakomci, kteří za života zhřešili tím, že potají přesazovali hraniční kameny mezi svými a sousedovými pozemky, aby si přivlastnili kus cizí půdy. Po smrti prý pak jejich duše neměly v hrobě pokoj a za trest musely v podobě ohnivého sloupu bloudit po falešných hranicích, nosit v náručí ony hraniční kameny a hledat místo, na němž byl pých spáchán, tak dlouho, až se našel neohrožený člověk a na to místo jim ukázal.

Jeden fajrmón strašil v lese Zborovci v katastru obce Svébohova.

Jednou, právě v půlnočním čase, se tudy vraceli z Prostějova dva formani, sedlák Vokřap a jeho čeledín, vysloužilá vojna, Vojáček. Před tím, než se vydali na cestu Zborovcem, odpočívali chvíli ve svébohovské hospodě. Hasili žízeň a trochu si přidávali i na kuráž, protože oběma bylo úzko z pomyšlení, že by se v lese mohli setkat s fajrmónem.

"Nejezděte, počkejte tady do rána," zrazoval je od další cesty hospodský i hosté, kteří tu seděli, ale sedlák Vokřap, když měl pod čepicí, se rád chvástal, že se nebojí ani čerta, a ačkoliv se ve skutečnosti přece jenom bál, smál se: "Kdo se bojí, nesmí do lesa. Já se nebojím."

Furiantsky zaplatili útratu a jeli. Vojáček šel vpředu u koní a Vokřap za vozem. Už minuli osamělý mlýn, přejeli i potok. Pořád nic. Až najednou v místech, kde se lesní cesty dělily, se koně samí zastavili a ne a ne jít dál. Vtom už Vojáček i Vokřap spatřili v lese ohnivý sloup a slyšeli volání: "Kampak ho mám dát? Kampak ho mám dát? "

Vojáček držel koně za uzdu, ohlédl se za vůz a viděl, jak Vokřap v levé ruce drží čepici, pravou rukou se pořád křížuje a drmolí: "Vejménuotceisynaiducha - svatéhoamen, vejménuotceisynaiduchasvatéhoamen..." a fajrmón pořád chodí po lese a křičí: "Kampak ho mám dát? Kampak ho mám dát?"

Vojáček se už neudržel a zavolal: "Kdes ho vzal, tam ho dej."

Plamen v lese hned zhasl a ze tmy prý se ozval hlas: "Děkuju ti, žes mě vysvobodil."

Pak nastalo ticho. Koně samí od sebe zabrali, formani dojeli mlčky do vesnice.

Druhého dne se celá dědina šla podívat do lesa. Na mezi nad cestou našli mezník, který tam dříve nestál, a u něho hromádku čerstvého popela. Potom v těch místech fajrmón už nechodil a noví majetníci nechali mezník tam, kde ho

fajrmón na starém místě zasadil. Rozdíl mezi starým a novým místem byl asi dvacet kroků.

(Rýznar, V. *Pověsti a zkazky z kraje pod bukovou horou*)

Sbírkou *Pověsti a zkazky z kraje pod Bukovou horou* rozšiřuje Václav Rýznar již početnou řadu sběratelů severomoravských pověstí, připomeňme např. Františka Poštulku, Edvarda Kubíčka, Josefa Pavelku, Jakuba Lolka, Františka Šmída, Josefa Klimeše ("Pověsti Zábřežska"), Vlastimila Ambrože, Anežku Šulovou ("Obr na Šošole" 1999), Bohuslava Indru ("Severomoravské pověsti a zkazky" 1932) či Miroslava Zapletala ("Pověsti Šumperska" 1968).

Smírčí kameny

(s těmito „jsem se poprala“ především kresebně)

Téma tajemných křížů je velmi populární i přitažlivé, vše nenápadně začíná nadšením a údivem z objevení kamene, poté nás vede zájem o poznání jeho příběhu, osudů s ním spojených, a taky touha porozumět neznámým symbolům...

Na mnoha kamenech je vytesán letopočet či text, jindy symbol kříže, zbraně (nůž, meč, kuše, pistole, samostříl) nebo náradí (sekyra, soukenické paličky, krejčovské nůžky). Liší se výtvarným pojednáním, řemeslným zpracováním, polohou, či pověstí k němu se vztahující.

Kamenné kříže či křížové kameny jako kameny „smírčí“ (jeden z výkladů o původu těchto kamenů) – vytesány vrahem jako znamení kajícího, jenž se snažil s činem morálně vyrovnat - symbol pokání spíše než právní sankce. Kamenný kříž jako součást vyrovnání se s pozůstalými oběti. Teorie opřená o existující smírčí smlouvy (ale těch není příliš mnoho). První zmínky o těchto smlouvách poprvé publikoval Hermann Hallwich v Dějinách horního města Krupky.

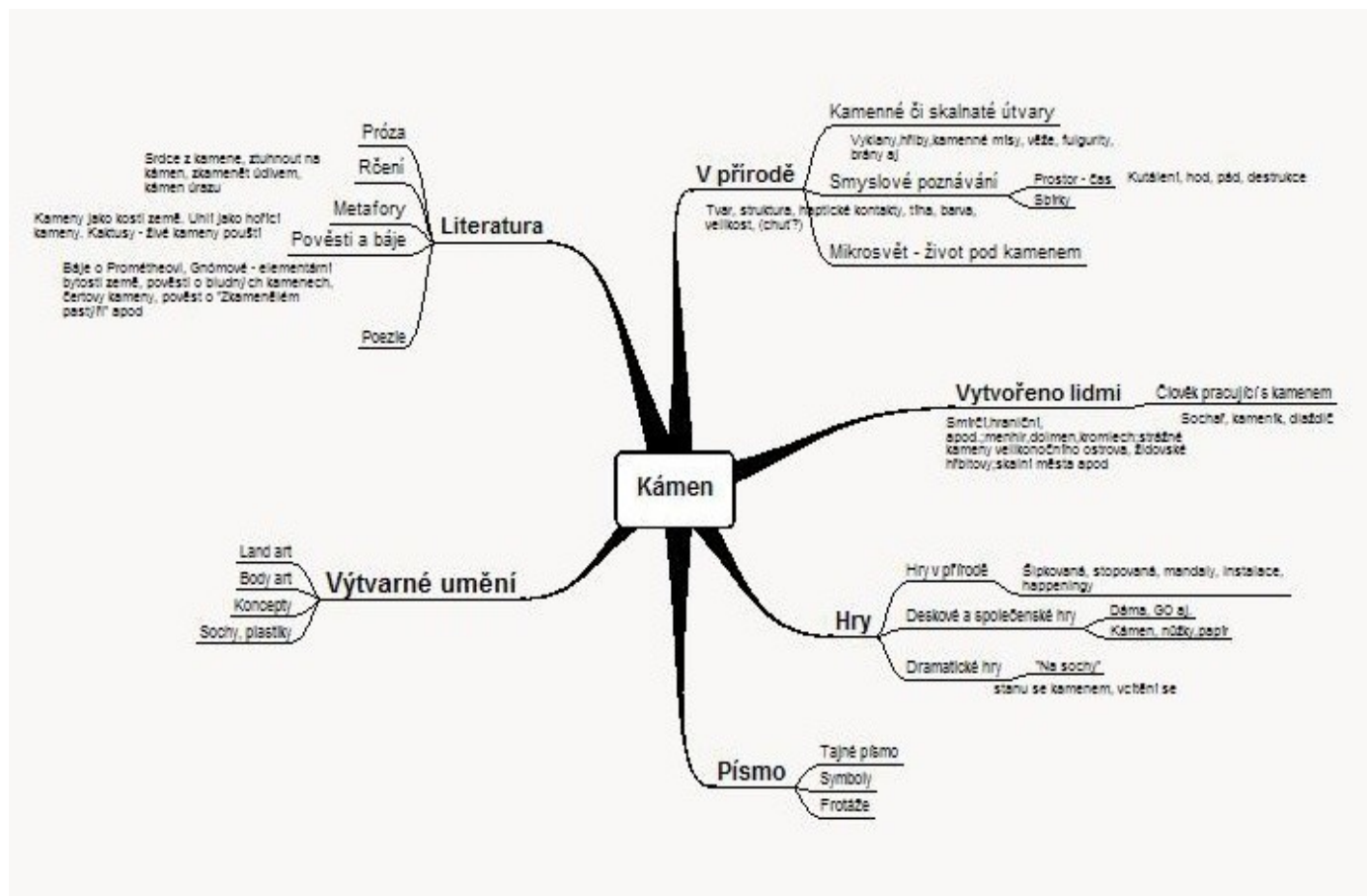
Vzhledem k častým ztrátám se v průběhu 19.st. tyto kamenné památky přesouvaly na méně ohrožená místa. Opouštěly svá původní stanoviště a přenášeli se do středu vsí a vesniček např. ke kostelům, hřbitovním zdím, či do zdí opravovaných historických staveb..

- První projevy badatelského zájmu spojeny se vznikem muzejních a vlastivědných spolků.
- Jan Havelka- kamenné kříže spojovány s cyrilometodějskou misí (1884)
- Franz Wilhelm – soustředil za svůj život (1856-1940) popisy několika set kamenných křížů a křížových kamenů, zejména ze severozápadních Čech. Jako první výrazně upozornil na vazbu mezi kamennými kříži a smírčími smlouvami, jež se koncem středověku uzavírali mezi rodinami oběti a vrahem v zájmu dosažení smíru.
- V roce 1940 vznikla v českých zemích první souborná kniha, ve které Walter von Dreyhausen na základě disertační práce publikoval katalog a shrnul dosavadní teorie o původu těchto památek
- V. Sedlák – „Záhadné kříže“ – nejobsáhlejší publikace 60.let
- V r. 1984 založena Společnost pro výzkum kamenných křížů při Městském muzeu v Aši

(tvarová typologie, informace a poznámky z historie čerpány především z knihy *Kamenné kříže Čech a Moravy*, kolektiv autorů)

3. VÝCHODISKA PRO PROJEKT

→ Myšlenková mapa a zpracování konceptu „kámen“ →

Obr.22

→ větvení naznačuje možné přístupy a obsahy výtvarných řad. Různě směřované pohledy odkazují k různým námětovým okruhům. Každý z přístupů, ať se inspirujeme především v přírodě, nebo hlavně výtvarným uměním, lze nakonec dovést konkrétně k námětu, týkajícího se přímo kamenů hraničních, rozcestníkům, milníkům, mezníkům ... Záleží především na kantorovi, který z přístupů je mu bližší. Cesty, kudy se můžeme vydat jsem níže naznačila. Lze jít cestou fantazie i historie; můžeme začít smyslovým poznáváním oblázky a skončit akcí v přírodě, nebo vytvořit objekty z přírodních materiálů vymezující prostor a nechat se inspirovat hraničními kameny... Důležitým prvkem je i fakt, zda-li je vůbec v okolí ZUŠ nějaký z kamenných monolitů, ke kterému celý projekt vzestupně směřuje. A může jít i např. o kameny odpočinkové, brzdové (tzv. čuby) apod.

3.1. SMYSLOVÉ KONTAKTY - POZNÁVÁNÍ

- tvar, struktura, textura, váha (tíha), velikost (písek, oblázky, kamínky, valouny, balvan, skála, megalit); studijní kresba – pod lupou; otisky lidských motivů v kamenech = žíly, vrásky;
- sbírky kamenů – tvarová i barevná; seberu na cestě ze školy jeden kamínek, mám ho stále u sebe, dám mu jméno, vezmu si ho do školy a vytvořím mu pelíšek (keramika)
- kresba kamenem → hod, pád, let, koulení po papíře – přemístění, přenesení;
- studijní malba – negativ / pozitiv, teplé a studené barvy, kontrasty barev a textur, sdružování příbuzných tónů, stupňování odstínů
- zkoumáme povahu kamínku, podle tvaru, barvy, vrásek; jaký kamínek bych byl já, namaluj si celou rodinu – maminka, tatínek, dítě (malba na kameny)

- stanu se kamenem →“vcítění se“, meditace, hudba, choulení, klid, pohoda, věčnost → hra „na sochy“; rčení „ztuhnout na kámen“, „zkamenět údivem“ aj.
- instalace – z věci – objektu vytvořit umělecký výtvar (artefakt), ozvláštněním poukázat na jeho krásu, vyjmečnost, nechat věc – objekt „projevit se“. Artefakt jako pramen imaginace – proces hledání, výsledkem fotodokumentace - kontrasty kamene a prostředí (figura a pozadí), kompozice, kontrast barevný i tvarový
- hry rozvíjející hmatové vnímání, obrazotvornost; následuje pocitová malba bez vidění skutečnosti; záměrem je hmatový prožitek. Hmatově kontrastní předměty ukryjeme do pytlíků, či nádob. Výtvarným problémem je výtvarný přepis – hebkost, ostrost, mokro aj.(př. mouka s vodou, šlupky od brambor a uvnitř větší valoun, nebo vata a štěrky, apod.); *Kámen v botě*, děti se projdou a vyjádří malbou emoce, které pociťovali. Jak je to tlačilo, píchalo, rozčilovalo.
- hudba z kamínků, valounů, písku v nádobce (např. plechovka) – štěrchání, klepání, ťukání, cinkání – zvuky se snažíme graficky zachytit – výtvarný přepis zvukového prožitku; primitivní hudební nástroje doby kamenné
- kámen, zeď, chodník, stopy času; barvy a tvary na staré zdi – patina, vlhkost, hniloba, destrukce

3.2. POVĚSTI, ZKAZKY, POHÁDKY

Do projektu bych pověsti zařadila jako inspirační zdroj lidové slovesnosti a objevila tím dětem nové zdroje krásy skryté ve folklorních pramenech; podchytila to, co je v pověstech živé a inspirující; nabídla dětem prostor pro vlastní domýšlení (což rozvíjí fantazii a myšlení) a rovněž se pokusila předat morální poučení v nich obsažené.

- pověsti o hraničních i smírčích kamenech – co se smírčích kamenů týče, tématu smrti jako takovému, bych se raději vyhnula, lépe se zaměřit na opak, tj. oslava života a zrození, u starších pojmut jako poznání a studii chráněné památky a propojit s místní pověstí.

- pověst o „**Zkamenělém pastýři**“; o **čertech** a stopách, které po nich zůstaly v krajině – čertova skála, otisk kopyta nebo řetězu, bájně vchody do pekel; **Gnómové** - jedni ze čtyř druhů elementárních bytostí, duchové země a hor, živí se minerály, sídlí v jeskyních a slujích, v nichž střeží zlato, stříbro a drahé kamení; **řecká mytologie** – **báje o Prométheovi** – prsten jako kámen připoutaný k člověku, aj.

- tvorba z představy – svět fantazie

Létající Čestmír

Obr. 23 – 26 Žáci ZUŠ Mohelnice 6 – 8 let

- motivací je vyprávění neuvěřitelné příhody, která by se nám „mohla přihodit“:

„Ráno si zaspal/a a jdeš zase pozdě do školy. Už to vidíš, jako se bude paní učitelka příšerně zlobit. Cestu si zkrátíš tmavou uličkou, když tu najednou spatříš ležet před sebou na dláždění velmi pěkný kámen nápadné barvy a když se k němu shýbneš, začne pulsovat jasně modrým světlem, zvětšovat se a je větší a větší a ještě větší... Nakonec tě svou silou vcucne dovnitř sebe a ty se ocitneš v pestrobarevném čarovném světě krásných květin a hmyzu. Mluvicí rostliny, co mají ruce i nohy, chodí, tančí, zpívají a hovoří zvláštní cizí řečí, které zcela rozumíš, jsou velmi rádi, že jsi je navštívil a za odměnu ti dají pět kouzelných semínek. Když si je pak doma nasadíš, vyrostou ti rostliny roztodivných tvarů a barev. Pokaždé, co si přičichneš ti propůjčí svou kouzelnou mocí dočasné magické schopnosti. Když si čichneš k jedné, umíš létat, u druhé zase krásně zpívat a hrát na všechny hudební nástroje, u třetí omládneš, u čtvrté zestárneš, podle toho, jak moc se nadýchneš květinové vůně. Poslední květina ti umožní... No a to je vlastně na tobě, sám si vymysli jaké účinky má pátá květina... „

Doporučila bych polyekranovou kompozici, pro starší třeba komiks. V mém případě byly k dispozici pruhy papíru, které děti většinou rozdělily na tři části zachycující pro ně zajímavé okamžiky příběhu.

Dokreslovačka

PP (postup práce) – 10 žáků, 10 výkresů, 10 námětů pro kresbu. Máme např. dvě hodiny = 120 minut; každé dítě má výkres 12 minut a poté ho posune dalšímu; tak vystřídá všechny náměty a postupně navazuje kresbou na již rozkreslené obrázky, jež vytvořili jeho spolužáci; na počátku formulování úkolu, zadání námětů; motivace povídáním si a vyprávěním ke každému z námětů - společnými silami tvoří žáci jako spolutvůrci společné dílo, technika je dána; aktuálním problémem dítěte je kresebné navazování, domýšlení, obsahy již v kresbě obsažené mohou děti svými zásahy podpořit, či je kresbou přetvořit i změnit

Seznam námětů: labyrint, kamenožrouti, život pod kamenem, začarované šachy, zkamenělý pastýř, hranice tří království, nad čím by si zkameněl údivem, tajemné šlápoty, hrad z písku

*Obr. 27 Nad čím by si zkameněl údivem
Žáci ZUŠ Mohelnice 4-5 let*

Obr. 28 Tajemné stopy

Obr. 29 Pod kamenem

- konkrétně v tomto případě je samozřejmě lepší, aby žáci byli starší, protože ve věku pěti let je ještě dítě vázáno

na svůj vlastní obrázek a argumenty, že vlastně všechny obrázky jsou všech nevyvolaly větší ohlas. Naopak právě při konečném zhodnocení hodiny, přišla stálá paní učitelka dětí, sedla si k nim a začala hádat, co kdo vlastně na jakém obrázku vytvořil. To vyvolalo opravdu neuvěřitelný zájem! Děti malovali jednotlivé příběhy (epizody), často náhodně rozmístěné v ploše (kolem okrajů), kresbičky mi doplňovali vyprávěním.

3.3. *TAJEMSTVÍ, ASTROLOGIE, ESOTERIKA*

- vyklany – věštění budoucnosti z naklánění kamennů; kresby na kameni – záhadné pravěké malby kosmonautů – Erich von Däniken; kameny padající z nebe; bludný kámen, labyrint; runy, tajné písmo; mandaly, věže, mozaiky; drahé kameny a jejich léčivé schopnosti, amulet – zdroj energie, astrolog. znamení zvěrokruhu; strážné kameny velikonočního ostrova- tajemné moai - gigantické sochy, aj

3.4. *HRY V PŘÍRODĚ*

- práce s netradičními materiály – uvědomit si tvarovou bohatost a různorodost přírodnin; zásah, změna, umístění, nezvyklá spojení; události bohaté vazbami a navozenými zážitky; hravé drobné projekty – zásahy do krajiny; probudit v dětech skrytou senzibilitu vůči všednosti.

Hry v přírodě jsou mi nejbližší a myslím, že jich je i nejvíce potřeba. Vidím to u svého brášky – buď sedí ve škole, nebo sedí u počítače, ale doma. Přijde mi např. daleko přirozenější a aktuálnější vymodelovat „pelíšek pro...“ na trávníku před školou, který zrovna čerstvě pokořil krtek a zanechal za sebou úhledné hromádky bezva hlíny, než modelování v samotném ateliéru. Venku je prožitek skutečnější...

Obr. 30 – 32 Aneta Václavová, 15 let

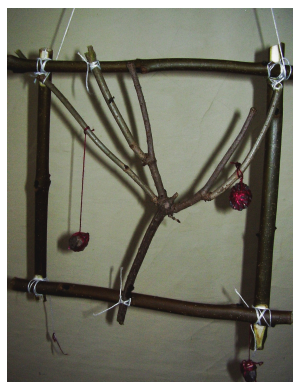
- **mandala** - (kosmogram) – sanskrtem kruh, v hinduismu, budhismu a lamaismu (tibetsky lam = cesta); slouží jako prostředek meditace a koncentrace. Základem čtverec vepsaný do kružnice (= schéma univerza), lze rozvést do velmi složitých soustav; za výtvarný problém lze považovat harmonii, řád, lze podtrhnout psychologické působení barev na člověka apod. ; technika – instalace z přírodnin (listí, kameny, písek, větve, sníh, aj.), v interiérech lze vytvářet sypané obrazy (lze použít mák, rýži, čočku, hrách, mouku a další), také linoryty, koláže; inspirace výtvarnou kulturou – Andy Goldsworthy

Obrazy z přírodnin - kresba v prostoru

Obr. 33,34 Vlastní tvorba – Kresba v prostoru, Čimelice

Práce s přírodninami - klacíky, provázky, kamínky, listy

Záměrem je tvorba závěsných obrazů z přírodních materiálů, námět si děti volí sami, dle asociací vyvolaných bohatstvím tvarů sesbíraných přírodnin, jež připomínají motivy z reálného viděného vše obklopujícího světa, motivy z přírody, člověka samotného, jeho produkty atd.

Obr. 35 – 37 Jakub Novák, 13 let, Jablň

Tvorba objektu 2004

Sněhové plastiky tvoří v krajině stejně výraznou dominantu jako mnou obdivované kamenné objekty. Budí pozornost, působí tajemně a probouzí v nás zvědavé otázky... Jako konkrétní ukázkou uvádím jednu z již realizovaných akcí .

„K oslavě nového roku jsem před Silvestrem 2004 naplánovala „výtvarnou akci“, jejíž výsledkem byly čtyři velké červené sněhové koule, rozestavěné na poli v řadě za sebou v rovnoměrných odstupech v zimní krajině. Vše se událo na okraji obce Police v okr. Šumperk, kde bydlím já a moje rodina. Spolutvořili se mnou moji malí příbuzní – bráška Kubík, sestřenice Anetka, bratránek Michal. Chtěli jsme s dětmi vytvořit něco krásného, zvláštního... Vlastně nešlo toliko o výpověď jako o výraz, a taky jsme měli chuť si trochu „zablbnout“. Velmi silným zážitkem, bylo něco v tak velkém mrazu vůbec podnikat, ale „ukoulet“ tak velké hroudy sněhu (asi jeden metr v průměru) nás docela zahřálo. Bylo to

nezapomenutelné; zima, sníh po kolena, červené tváře, námaha, smích. Koule jsme nabarvili červeným pigmentem a vypadaly opravdu úžasně v čisté bílé, která byla všude, kamkoliv jsme se podívali. Ještě dlouho jsme si povídali o svých zážitcích, o tom, jak se nám to líbilo a napadala nás spousta dalších „projektů“ (objevení návodu pro tvorbu nové hry), které bychom mohli, na základě zkušenosti se sněhem, ještě zrealizovat... Velice lichotivé bylo i to, jak reagovali poliční občané. Nikdo nevěděl, kde se „to“ tam vzalo, povídalo se (z legrace) o UFO. Každý se vyptával „co a jak“, takový malý rozruch na malé vesnici... Nakonec nás odhalili, ale to už náš výtvor zapadal sněhem a „ony kulaté obryně“ splynuly s okolím...“

Námět: Nový rok 2004

Motiv: oslava, ozvláštňení krajiny

Výrazová hra: záměrem byla oslava (skupinová akce) vybočující z průměru a každodennosti, pokus navodit prožitkově imaginativně-expresivní událost, já určovala pravidla hry, vymyslela námět, záměrem bylo ozvláštňení krajiny, prožitek z tvorby, podněcovala mne touha experimentovat a prostřednictvím formy vtisknout sněhu novou podobu (i obsah) s ohledem na charakter materiálu a prostředí, v němž netradiční dílo vzniká.

Kompozice: bílý sníh byl námi jistým způsobem nově uspořádán (červené koule), zapříčinili jsme vznik jiného, nového světa, který umožnil naše dosavadní zkušenosti zasadit do nových souvislostí

Následuje **reflektivní dialog** – diskurzivní vyústění výrazové hry, odhalit krásu (pozorovatelná forma díla na níž se společně účastnili všichni čtyři aktéři = sdílení) dialogem i smysl na podkladě dojmů- zážitky, účinná díla

Identifikátory – význam počtu čtyř = čtyři nové roky; červená = temperament, agrese, život, láska; koule = harmonický ucelený uzavřený dokonalý tvar

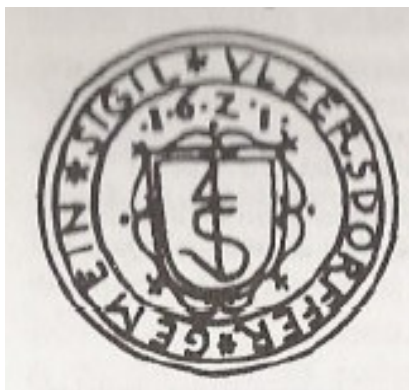
- realizovatelné tam, kde to okolí ZUŠ dovolí, s malými dětmi vytvářet např. i pididomečky z listí, klacíků, nebo sněhové stavby (maličké). Rozvíjí se tvořivé způsoby uvažování o materiálech. (Hodně dětí neví, že ze sněhu se dají postavit i jiné věci než jen sněhulák a bunkr.).

3.5. *PUTOVÁNÍ, HRANICE, CESTY – INSPIROVÁNO ROVNĚŽ HRANIČNÍMI KAMENY*

- putování – deníky, záznamy, črty, sbírky, komiksy → směry, cesty, rozcestí, ukazatele a jiná znamení →běh, chůze, šlápoty, stopy (zvířat, lidí a předmětů); šipky
- hranice – prostor (uvnitř, vně) – vymezení, vytyčení a již zmíněné ozvláštnění prostoru – špejle, textilní vlákna, kameny – instalace pro prostor, město i volnou krajinu → land art, happeningy, body art

INSPIRACE DOBOU VZNIKU HRANIČNÍCH KAMENŮ

– východiska pro práci v ZUŠ – 17. a 18. st., šlechta (Šternberkové, Liechtensteinové, Žerotínové, Tunklové → (lze se dobře opřít o pověsti (např. na Zábřežsku známá pověst o Jiřím Tunklovi, zlém pánu, který velké rybníky zakládal, tvrdé roboty zavedl, proto poddanými proklet byl a po své smrti se klidu nedočkal, protože ďábel s ním navěky orá na rybníku.); erby (seznámení s heraldikou), pečetě, dobové oděvy (venkovské i šlechty → lze vytvářet dle předloh tzv. živé obrazy, nebo papírové nápodoby šatů apod.)

*Vesnická pečeť Velkých Losin
(1621)*

*Venkovský kroj Niského knížectví,
kolem 1740*

*Selka a sedlák svobodného stavu z
Mohelnice*

„Po leštěnske“ (jak se tenkrát bócalo)

VM – Hornohanácké nářečí v našem kraji pozvolna zaniká, ještě pár slov používáme sami, více ale naši rodiče; nejspíše tyto výrazy ještě uslyšíme ještě u našich babiček a dědečků.

- motivací je text, pro žáky zřejmě ne zcela obsahově srozumitelný. Následně můžou sami skládat dobově autentické

texty dle slovníčku hanáckých výrazů (obsahuje 698 slov) z Leštiny, Vitošova a Hrabové, které sestavil Jaroslav Řoutil z Leštiny.

Mnohá slovíčka děti překvapí i pobaví. Já sama si ještě pamatuji říkačku kterou se asi kdysi škádlili občané Police:
„Zapřihneme pséka do vozéka , pojedeme do Poléce pro véce.“

Fčel henten špukástl héné
spadl z jendufke
špendléčí hřeбал.
„To bel bóchan!“
hezdil.

Teď ten hajný(malé postavy)
spadl ze stromu
jehličí okusoval.
„To byla rána do zad!“
nadával.

VT – barevné gázy jako linky, tvary písma přizpůsobené významu slov, barva využívána jako nositelka zprávy

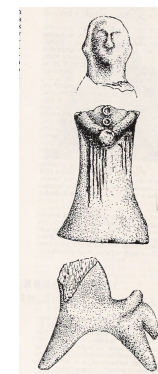
VP – tvar písma (slabá, tučná, úzká, široká, kurzíva, různé velikosti, psací, zdobná aj), volba barev, kontrasty, rozmístění

(slovníček z velké části otištěn v měsíčníku Severní Morava, svazek 76, Šumperk , 1998)

Šachy (herní kameny)

- s žáky lze tvořit stylizované keramické figury (král, královna, věž, kůň, střelec, pěšec) → spojeno s vyprávěním o středověkých hračkách nalezených na jesenicku (sošky koníčku s turnajovými bodci, statické postavy panenek aj.). Pro mladší taky dobrý námět na dokreslení – děti dokreslí jak asi panenka či koník původně vypadali.

(Burian.V. K typologii a datování lidové keramické hračky)

4. VÝTVARNÉ UMĚNÍ

Motiv kamene najdeme v umění téměř ve všech formách vyobrazení, ať již jde o kresby, malby, objekty, koncepty, akce, land-art; ve spojitosti s chůzí – putováním také body –art, deníky, sbírky... Níže vybraní autoři možná působí, jako-by se tu ocitli zdánlivě libovolně, ale na několika těchto konkrétních příkladech chci ilustrovat bohaté inspirační zdroje, které mohou posloužit dobře jako východiska pro práci s dětmi. Jde o výběr, nikoli o celkové shrnutí. A přestože jsem sledovala hlavně primárně myšlený motiv kamene v dílech autorů, vybrala jsem i díla která souvisí svým obsahem přímo s kameny hraničními (především land-art a akce v přírodě), ale také pro příklad uvádím plastiky Stanislava Kolíbala, nebo výt. práce Evy Kmentové, protože emocemi, jež ve mně probouzejí, připomínají smírčí kříže. Záznam cesty je obsažen v dílech F. Skály a K.Malicha.

Výtvarné akce v přírodě

Robert Smithson - *Zlomený kruh*, Emmen, Holandsko, 1971

- *Spirálové molo na solném jezeře v Utahu*, 1970

Ladislav Novák - *Proměny kamenů*

Flavio Paolucci - *Akce v přírodě*, 1978

- básně z přírodnin a znaků zanechaných v krajině

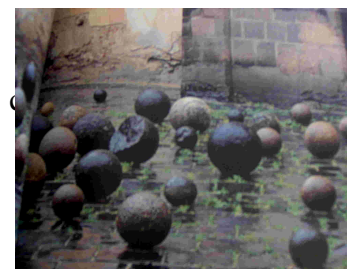

Robert Smithson, Spirálové molo

Ivan Kafka - *Vymezení*, 1981 - nezvyklá smysl

é špejle, c mezi dlažební kostky,

plocha 135 m², Jánský vršek, Praha

Andy Goldsworthy

- používá materiál, který nachází v krajině, a vytváří z něj díla pro konkrétní prostor
- skládá výtvořky z kamene i ledu; pracuje s pískem, barevnými listy, trávami
- svoje díla nechává růst a bořit přírodními silami

Richard Long - *Linie deseti mil*

Vymezení

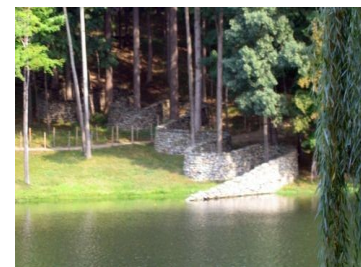

Oblouk

IL passato presente - il presente passato". 1991

Oblázky

- v r. 1969 vyšlapal před kamerou vytrvalou chůzí tam a zpět jasně viditelnou pěšinu protínající okolní krajinu
- také výstavy v galeriích - z kamenů sestavené magické spirály, kruhy a symbolické geometrické tvary

Walter de Maria - *Linie dlouhá půl míle*, Mohavská poušť, Californie 1968.

- vápnem narýsoval dvě rovnoběžky v poušti dlouhé zhruba jeden kilometr
- autor fyzicky procítil intenzivní boj s délkou a prostorem

Chůze jako součást body- artových aktivit

Petr Štembera - akce *Přenesení kamenů*, 1971 - nesl dva větší kameny ze Suchdol u Prahy do Prahy - Dejvic.

Karel Adamus - akce *Pocta šlápějím II*, 1973, - šlápěje na dně vypuštěného rybníka

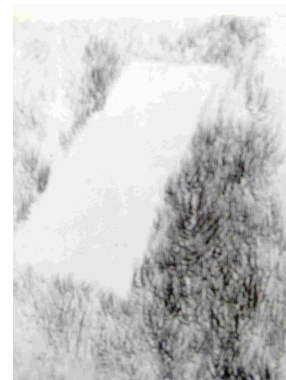
Milan Knížák - *Kamenný obřad*, 1971 (aktuální umění)

-v opuštěném lomu sestavuje skupinka účastníků z kamenů kruhy. Každý umístí uvnitř kruhu své magické znamení a za tichého monotónního bzučení odejde s ostatními (kteří vykonají totéž) na skálu nad lomem, odkud pozoruje kamenné kruhy zanechané na dně lomu.

Eva Kmentová - *Stopy*, 1970 jednodenní akce, Špálava galerie

Oblázky, konec 60. let

Místo, kde nic neroste, 1977

Místo, kde nic neroste

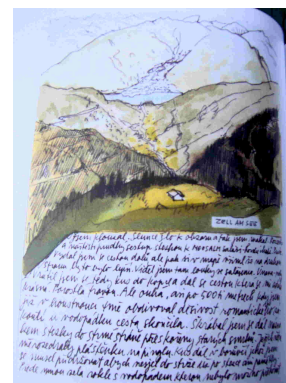
Stopy

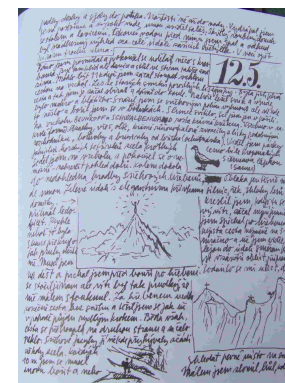
Karel Malich – jdu na kamenecký kopec, 1982

Jdu lesní cestou a vracím se nazpátek, 1984

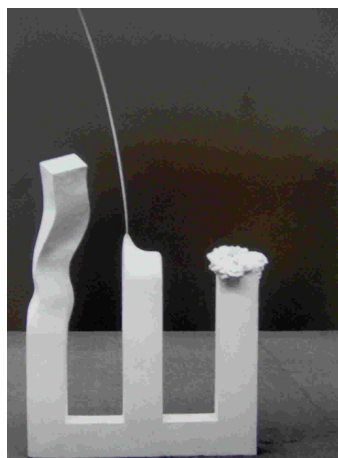
František Skála – z deníků – cesta do Benátek

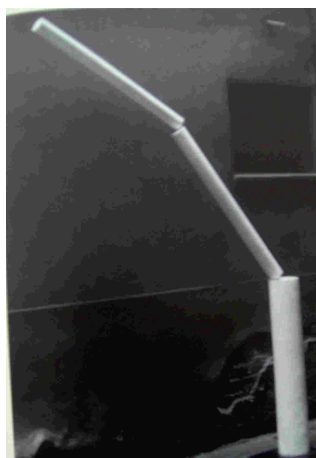
Sochy, plastiky

Stanislav Kolibal – *Nedostatečně vymezený prostor* (1970 – 72), *Cesta kamene* (1977), - *Na tomto místě* (1969) - sádra a kresba křídou na parketové podlaze

- metaforické vyjádření procesů probíhajících v čase (*Pád*, *Otázka času*, *je snadné něco zlomit*), plastika *Trojcestí* uvedena v souvislosti s cestami, putováním, rozcestníky

Trojcestí, 1968

Pád, 1967

Otázka času, 1968

Je snadné něco zlomit, 1972

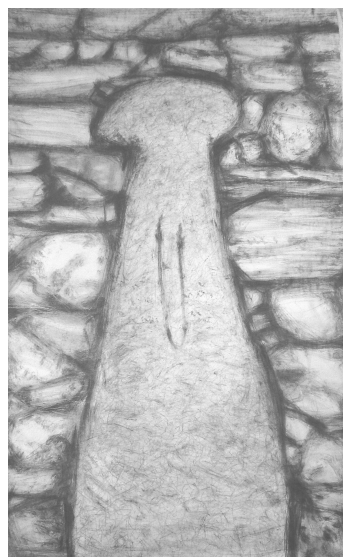
5. VLASTNÍ TVORBA

Kresebně pro mne byly pochopitelně mnohem zajímavější a přitažlivější již zmiňované smírčí kříže, jejichž smutná vzezření jsem mohla intuitivní kresbou lépe subjektivně interpretovat. Jejich možné příběhy smrti již vyprávěli jiní a krásně... Putovala jsem často s knihou „Kameny pokání“ Vladimíra Preclíka, jež mi byla malým průvodcem a jejíž prostřednictvím jsem ponejprv nahlédla osudy s kameny spojenými a poté plna emocí jsem kreslila kameny samotné, jež ke mně „tváří v tvář“ promlouvaly...A protože smyslových podnětů, prvotních vjemů a následných dojmů přicházelo neustále více, než se mi dařilo čarou vyjádřit, doplnila jsem pro úplnost svou výtvarnou výpověď ještě fotograf. snímky, jež s divákem komunikují především formou vizuální metafory a symbolu.

Kresba jako vyjadřovací prostředek je mým potřebám zřejmě nejbliže. Umožňuje mi kreslit rychle, měnit intenzitu čáry zesilováním a zeslabováním přítlaku, používat kombinace různých kresebných technik i prostředků. Dovoluje mi opakovaně se pokoušet zakreslit ten správný tvar viděného, bez toho, aniž by neúspěšné pokusy na plátně či papíře jakkoli rušily. A vlastně mne žene a vždy hnala potřeba zaplnit bílou plochu papíru úplně celou, zmocňovat se jí postupně s každým tahem více a přeměnit v něco nového vlastním „počmáráním“. V takových chvílích přestávám vnímat okolí, krom sledovaného modelu – v případě těchto kreseb, smírčího kříže. Sním, fantazírui, představuji si, ovlivněna atmosférou a „vůní“ místa... Jako pravý „závislák“ si dávkuji další kamenná zákoutí, další kříže. Vyhledávám tvarově zajímavé jedince, jež mne opět okouzlí a nadchnou nejen svou krásou a rozmanitostí tvarů, ale i místem, kde v krajině tiše a hrdě stojí, jakoby věčně...

Nejde mi o fotograficky přesné zachycení objektu, usiluji ve svých kresbách spíše o vystižení celkového rázu místa, jak ho sama vnímám. Kreslím to, čím kámen nasákl v průběhu věků; čas který pohltil a jež z něj vyzařuje... Cyklus deseti kreseb vznikl v dost širokém časovém období několika let. Měnil se styl kresby, nálada rovněž, jen námět zůstává stejný...

5.1. KRESBY

Kresba č. 1 - Police, okr. Šumperk

Kresba č. 2 - symbol rejdu

Kresba č. 3 - Zittau, Německo

Kresba č. 4 - Dubá, Litoměřice

Kresba č. 5 - kruhová stéla

Kresba č. 6 - Dražej, Okres Plzeň

Kresba č. 7 - Doubravice, okres Blansko

Kresba č. 8 - Bříza, okr. Cheb

Kresba č. 9 - Solnice, Rychnov nad Kněžnou

Kresba č. 10 - Úsov, okr. Šumperk

Kresba č.1 – torzo smírčího kříže z Police (údajný kámen „za Madlu“), zazděn do hřbitovní zdi; na přední straně nese ještě zřetelně vyryté stopy patky kříže, nebo čepele meče (přikláním se k teorii, že jde spíše o meč, ale to by nepodporovalo znění pověsti, ke kříži se vztahující). Byl to můj první „portrét kamene“, dlouho jsem chodila kolem, než jsem se odhodlala se s ním kresbou poprat (nebo smířit?), a zřejmě z tohoto důvodu mám k obrazu o kousek bližší vztah než k těm ostatním...

V procesu kresby jsem často používala vedle tužek různých tvrdostí i grafitový prášek, jež mi umožňoval rychle špinit bílou plochu papíru, plastickou gumu, která mi často usnadňovala modelování tvaru v ploše a trávu, nebo listy, jejichž zelenou šťávou jsem opět velmi rychle docílila mnou požadovaného odstínu barvy mechu, lišejníku, hniloby, vlhka a zeleně bez vlastního míchání barev. Tuto techniku jsem použila nejen u této jediné práce, ale také např. u kresby č. 10, tj. smírčího kříže stojícího na nádvoří zámku Úsov. Atmosféra při samotném kreslení tohoto kamene byla tenkrát

nezapomenutelně a poklidně pohádková... Kreslila jsem v létě, v pravé poledne, když všichni odešli na oběd mimo zámek, sama, zamčená, ale nahlášená, na nádvoří, pokuřovala cigárko a popíjela jahodový džus. Takže, tohle si připomenu, když vidím kresbu dalšího mého oblíbence, úsovského kříže. Ten klid a pohodičku...

Za zmínku jistě stojí petroglyf vypodobněný na kresbě č.2. Je zobrazen na smírčím kameni za Svojanova (okr. Svitavy) a znázorňuje přední část vozu tzv. rejd, používaný od 16. st. Ještě než jsem vůbec zjistila, že jde o obraz otočné přední nápravy vozu, připomínal mi tento znak některá figurativní díla o vysokém stupni abstrakce Paula Klee z období kolem roku 1937/38, kdy umělec pracuje s hieroglyfickými prvky, nebo taky silně stylizované postavy na neolitických malbách z jeskyně Almadénu (východní Španělsko). Proto jsem si ho vybrala jako ústřední motiv pro jednu z kreseb.

Kresbu č. 8 jsem nekreslila v plenéru, nebyla jsem v Bříze okresu Cheb, zaujal mne nezvyklý symbol hřebenu, tvar kamene, celek působící jako znak... Tento kámen je rovněž zahrnut v knize *Kamenné kříže Čech a Moravy* a pro mne je výjimečný přesvědčením a ne zcela ověřenou vlastní teorií, že mezi smírčí kříže vůbec nepatří. Jako jeden z důkazů přikládám rozhodně zajímavý text z internetové stránky o Ještědu.

Hřebenovka neboli Kammweg

„Nejslavnější **hřebenová cesta** střední Evropy byla na počátku 20. století (1902–1903) vyznačena modrým hřebínkem v bílém poli mezi Ještědem a Růžovským vrchem v Českosaském Švýcarsku a později byla rozšířena až na **Praděd na východě a do Blankensteinu (nedaleko Aše) na západě**. V naší oblasti cestu postupně vyznačily horské spolky z Liberce, Žitavy, Varnsdorfu, Krásné Lípy a Děčína. O její propagaci mezi turisty se postaral Dr. Franz Hantschel (1844–1941), známý cestovatel a badatel. K plnohodnotnému a poučnému putování po Hřebenovce byl vydán průvodce a Dr. Amand Paudler z České Lípy napsal o své cestě mezi Ještědem a Růžovským vrchem dokonce obsáhlou knihu. **Stezka v Čechách zanikla po 2. světové válce**, na některé památky, vztahující se k ní však můžeme ještě dodnes v Ještědských horách narazit. Asi nejznámější je obelisk – rozcestník v sedle Na Výpřeži, dnes bohužel znehodnocený barevnými

značkami. Další připomínky jsou na opačné straně Ještědu, na modře značené cestě vedoucí od hostince U Šámalů k Javorníku. Až do dnešních dnů se zde zachovaly tři relativně nepoškozené mohutné **kameny s vytesaným hřebínkem se čtyřmi zuby** a svojí bytelností svědčí o důkladnosti a váženosti turistiky a turistů na počátku 19. století. Zajímavostí Hřebenovky je to, že vede od staré Bismarckovy rozhledny na Pradědu (postavená roku 1912 a odstraněná roku 1979) k její kopii na Wetzsteinu, nedaleko Blankensteinu (v SRN). Celková délka Hřebenovky od Blankensteinu do Krnova je cca **760 km**. Část mezi Ještědem a Růžovským vrchem byla jejím základem.“

(<http://www.jested.cz/web2005/hot-8-2-ce.php>)

Dalším dílkem je obraz fiktivní kruhové stély (obr. č. 5). Záměrem bylo nakreslit ležící a rozpadající se anonymní smírčí kámen, zapomenutý, vyvrácený v příkopu některé z tuctových okrsek. Jako techniku jsem zvolila perokresbu. Jak se mi to podařilo, ať posoudí jiní.

Další kresby (č. 3, 7) jsem objevila náhodně při „výletování“, protože se ráda potuluji krajem a kameny č. 4,6,9 jsem si vyhlédla předem buď na internetu (www adresy uvedeny na konci seznamu literatury), nebo v knížce, jelikož se mi zkrátka tvarově líbily.

Velikost zvoleného formátu papíru (standartně A1, nebo dle potřeby 62 × 93) je přizpůsobena kresbě v plenéru – maximálně velká pro pohodlnou chůzi s deskami.

Pro úplnost bych chtěla vybrané kresby, mnou presentované jako zdařilé, doplnit i některými méně vydařenými. Uvedené fotografie (11 – 14) zachycují skutečné kresby lichotivěji než opravdu vypadají, protože jsou vyfotografovány při teplém osvětlení, ale jde o kresbu grafitem na bílém papíře (krom kresby č. 14, kde jsem místy použila i barevné mastné pastely)... Zpočátku jsem si myslela, že každá kresebná studie bude pro mne výjimečná, ale někdy se mi nepodařilo vůbec zachytit náladu a originalitu daného místa, jako bych si s některými kameny vůbec nerozuměla, neměli jsme si co

řict a rozhovor uvázl při zdvořilostech o počasí... Prázdné portréty bez duše... Nuda... Jediné pozitivum, které se mi zpětně vybavuje jsou rozhovory s náhodnými kolemjdoucími a ty na papíře nejsou.

Obr. č. 11 – 16 – další kresebné studie

Jedna z cest, která mne dovedla do slepé uličky byla sice hravější a barevnější, ale víceméně povrchnější ... Symbolika smířčích křížů mi poskytla prostor pro nekonečnou počítačovou tvorbu; barevné alterace měly sloužit jako skici pro klasickou malbu většího formátu (Obr. 17- 26) . Tvorba se stala hrou. Ale výsledek nebyl takový, jak jsem si zprvu představovala. Zasekla jsem se na hromádce obrázků (formátu menšího než A4), bez chuti dále realizovat nápady v malbě. Malby č. 27, 28 vznikly někdy v období přechodu mezi studijní kresbou v plenéru a abstraktní hrou se znaky (stejně jako kresba č.8, kámen z „hřebenovky“)

Obr. 17 - 20

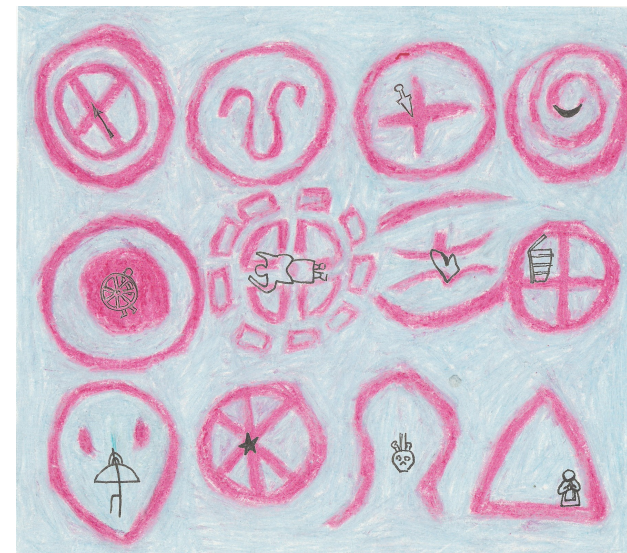
Obr. 21-23

Obr. 24,25

Obr. 27,28

Obr.26

5.2. K FOTOGRAFIÍM

Jde o jednoduché příklady a jasně čitelné odkazy (soubory *Jak se na ně dívám...* a *Jak je vidím já...*).

Vyfotografovaná věc je tím, čím je, jenom připomíná i trochu něco jiného – otevírá asociační prostor pro možnost něčeho nového – dochází k přepodstatnění podoby věci (foto *Pod hvězdami, Zrození, Na horizontu*).

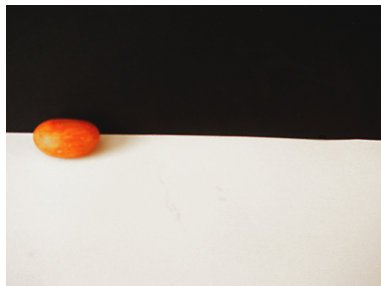
Soubor fotografií *Cesty* – tvůrčí proces je obsažen ve volbě záběru, výřezu, osvětlení, hloubky. Zobrazují směr, „kterým jdu krok za krokem“ v procesu hledání bohatstvím skutečnosti, v níž fotografuji a kreslím

Soubor fotografií nazvaný *Jak je viděli jiní...* - fotografie map a listin (jen výřezy) z fondu Zemského archivu v Olomouci a Opavě. U těchto snímků nejde především o jejich informační hodnotu; připadají mi předně půvabné. Ale přesto je nutné poznamenat, že fotografie *Zadní Újezd a Úsov* jsou detaily z velké (214×137 cm) přehledné mapy panství Úsov, jež ručně maloval Franz Johann Müller (1744). Snímek 3/5 je výřez ze zajímavé mědirytiny (42×29cm) *Panství Velké Losiny a Vizmberk* z roku cca 1730. Snímky 3/1 a 3/6 jsou části listin jednajících o hranicích mezi jednotlivými panstvími a malovaný *Hoštejn* je z mapy panství Zábřeh, jež je chráněnou kulturní památkou. Tyto mapy určovaly hranice panství, ale hraniční kameny v nich přímo zakresleny nebyly.

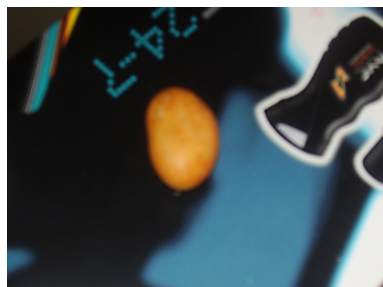
Jak je vidím já ... (1/1–6)

1/1 Zrození

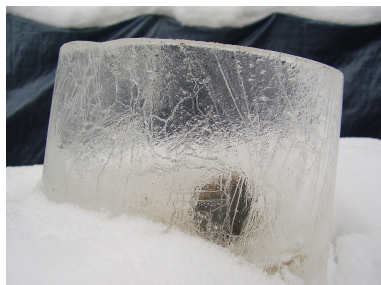
1/2 Na horizontu

1/3 Jen čísla

1/4 Pod hvězdami

1/5 Jako na talíři

1/6 Pod ledem

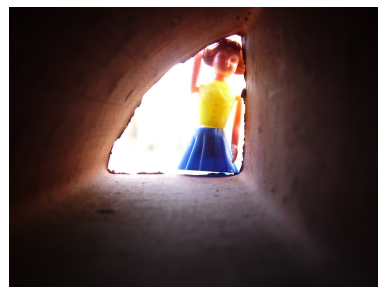
Jak se na ně dívám... (2/1-6)

2/1 Věčnost

2/2 Krutost samoty

2/3 Na počátku

2/4 Východ

2/5 Póza

2/6 V zapomění

Jak je viděli jiní ... (3/1-6)

3/1

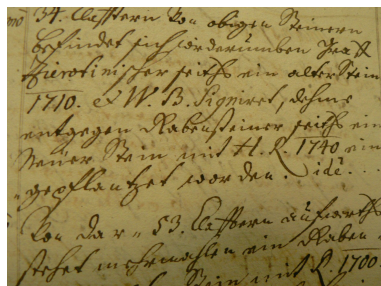

3/2 Zadní Újezd

3/3 Hoštejn

3/4 Úsov

3/5 Mapa panství Velké Losiny a Vizmberk

3/6 detail listiny jedání o hranicích mezi panstvími

Cesty (4/1-6)

4/1

4/3

4/5 Chodec

4/2

4/4

4/6

6. ZÁVĚR:

Dnešní doba neumožňuje obyčejnému člověku zažít příliš často životní pocity harmonie pramenící z tvůrčího procesu či nevšedního zážitku. Ze všech stran slyšíme, jak žijeme v odcizeném, přetechnizovaném, uspěchaném světě zahlceném předměty, institucemi, dogmaty a jiným balastem... Z těchto důvodů je důležité rozvíjet náš vnitřní svět - tu část naší existence, která je nejvíce prezentována uměním. Upozorňovat na krásu, která není na první pohled zřejmá ani podbízivá, neztrácet a současně probouzet v našich dětech touhu dívat se a hrát si...

Mým jediným počátečním cílem bylo pozastavit se a porozumět památným kamenům v krajině, které jsem úmyslně vyhledávala. Později jsem zatoužila sdělit viděné skutečnosti a odkryté souvislosti každému, kdo bude ochoten naslouchat. A ovšem velmi záhy se stalo pro mne prvořadou hodnotou a prioritou, naznačit různé cesty, kterými lze k některému z těchto kamenů se zájmem přivést děti a pojmenovat východiska vedoucí ke kreativnímu projektu...

Použitá literatura:

- RÝZNAR, V. *Pověsti a zkažky z kraje pod bukovou horou*. Štítý: Veduta, 2001
- ZAPLETAL, M. *Pověsti Šumperska*. Šumperk: Kulturní zařízení města Šumperka, 1968
- URFUS, V.; VÍT, J.; WEISER, S. *Kamenné kříže Čech a Moravy*. Praha: Argo, 2001
- PRECLÍK, V. *Kameny pokání*. Praha: Melantrich, 1992.
- PRECLÍK, V. *Smírčí kameny*. Praha: Československý spisovatel, 1990
- ZHOŘ, I. *Proměny soudobého výt. umění*. Praha: SPN, 1992
- ROESELOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 1997
- ROESELOVÁ, V. *Proudy ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 2000.
- BURIAN, V. *K typologii a datování lidové keramické hračky*, Československá etnografie X, 1962, 301 – 307
- HRDLIČKA, L.; RICHTER, M.; SMETÁNKA, Z. *Výzkum v Sezimově Ústí v roce 1965*, Archeologické rozhledy XVIII, 1966
- BŘEZINA, J. *Zábřežsko (období feudalismu do roku 1848)*. Krajské nakladatelství v Ostravě, 1963
- BŘEZINA, J. *Vlastivěda Moravská, II. Místopis, Šumperský okres*. Nákladem muzejního spolku, Brno 1932
- BŘEZINA, J. *Severomoravské rody*
- TOUFAR, P. *Magická místa Čech a Moravy II*. Brno: MOBA, 2004
- kolektiv autorů. *Severní Morava*, svazek 76, Šumperk, 1998
- FRIDRICH, R. sbírka *Erzherz*. Olomouc: Votobia, 2002

- ZEMÁNEK, J. *Od země přes kopec do nebe....* Severočeská galerie výtvarného umění v Litoměřicích, 2005
- KROUTVOR, J.;SCHNEIDER,M. *Putování a listování*. Praha 3: BB/art s.r.o., 2004
- STEHLÍK,L. *Země zamyšlená III*, Praha 1975
- SPURNÝ, F. a kol. *Vlastivědná příručka šumperského okresu*. Šumperk: OKRESNÍ PEDAGOG.STŘEDISKO, 1983
- ŠARIČ, R.; ŠTĚPÁNEK,P. *České megality*. MATERNA, 2002
- katalog k výstavě *Kódy a znamení*, Praha: ČMVU, 2001
- ŠAMŠULA, P.- ADAMEC, J. *Průvodce výtvarným uměním I*. Praha: SPL 1994
- ADAMEC, J.- ŠAMŠULA, P. *Průvodce výtvarným uměním II*. Praha: SPL – Práce, 1995
- BLÁHA, J.- ŠAMŠULA, P. *Průvodce výtvarným uměním III*. Praha: SPL, 1996
- BLÁHA, J.- ŠAMŠULA, P. *Průvodce výtvarným uměním III*. Praha: SPL, 1996
- ŠAMŠULA, P.- HIRCHOVÁ, J. *Průvodce výtvarným uměním IV*. Praha: SPL, 1994
- BLÁHA, J.- SLAVÍK, J. *Průvodce výtvarným uměním V*. Praha: SPL, 1997
- SLAVÍK, J. *Od výrazu k dialogu ve výchově*. Praha: Karolinum 1997
- SLAVÍK,J. *Umění zážitku, zážitek umění*. Praha: PedF UK, 2001
- PARTSCH, S. *Klee*. Köln: Tatschen, 1995

<http://www.smircikrize.euweb.cz/>

<http://www.jested.cz/web2005/hot-8-2-ce.php>

<http://www.krize.webpark.cz/>